

nak meg, míg a lényegtelenebb külsőségek -- éppen mert szembeötlőbbek -- áldozatul esnek. Így történt itt is.

Ezzel azonban Fejérpataky fejtegetéseiből csakis az általánosabb érdekű következtetéseket vontuk ki. Monographiájának igazi gazdagságát csak a kutató lesz képes teljes érdeme szerint méltányolni, mert a benne tárgyalt korszakról mindenre tüzetes és alapos felvilágosítást talál, elkezdve a legapróbb részletektől. külsőségektől, egészen ama nagyobb vonásokig, melyeknek segítségével a kor is, a maga egyéniségében kezd életre kelni szemünk előtt.

TAGÁNYI KÁROLY.

A Felső-Magyarországi Városok Életéről a XV—XVIII. században. Irta Dr. Demkó Kálmán, löcsei áll. főreáliskolai igazgató, a műemlékek országos bizottságának kültagja. Ára 2 frt 70 kr. Budapest, 1890. Kiadja a M. Tud. Akadémia. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája. VII és 290 l.

Ha elmélkedő eszünk előtt elvonulni engedjük az emberiség történelmének letűnt századait, úgy találjuk, hogy minden korban más és más elem volt az, mely a társadalmi rendben felszínre vergődve, a túlsúlyra jutás jogarát kezébe kerítette.

Azon nagy mozgalom után, mely a ma művelt nyugatnak nevezett földterület térképét alaposan megváltoztatta: a népvándorlás után, az államalakulás idejében, az egyedül kiváltságos osztály a mai *főuri osztály* volt. A harczviselés szükségessége azonban, mely minden új alakulásnak nélkülözhetetlen előfeltétele, kényszerítőleg hatott a kevés számú kiváltságoltra s az jogainak jó részét egy újabb osztálylyal, a *nemesekével* volt kénytelen megosztani.

Sok évtized, sőt nem egy század merült az idők tengerébe s az emberi jogok táblázatán e két neven kívül más névvel alig találkozunk. Míg végre győzött a kereszténység mindent erjesztő ereje. A krisztusi tan által megnemesített felebaráti szeretet a testvériség, az egyenlőség, a szabadság csirait ülteté mindenüvé. S e csirák, már kezdetben, bámulatos növényeket létesítettek, melyeknek sorában méltán követel elsőséget a való kultura, az igaz értelemben vett műveltség. Ennek a virágnak kertészei az egyház napszámosai, a szerzetesek voltak. Ezek lánglelke jól tudta azt, hogy az emberiség erkölcsi, társadalmi és anyagi életének fejlődését csak a nyugodt, megállapodott életmód mozdíthatja elő. A csavargó élet, a folyton változtatott lakóhely a kultura megőző betűje lehet csupán. A muzsák ajka csak biztos falak között válik beszédessé; bizonytalanság, fegyvercsattogás némaságra kárhooztatja azt.

Európa téreit jobbra őserdők fedték: lakói helyről-helyre vándoroltak, magukkal víve egyszerű életmódjuk szükséges eszközeit. Ha egy helyen több család s hosszabb időre telepedett is le, községük nem annyira szilárdan épült lakóházak, mint inkább könnyen tova szállítható sátrak tömkelegéből állott. A szilárd lakóházak iránt való érzéket a szerzetesek kőből s az építészeti szabályainak szemmel tartásával épült kolostorai fejlesztették ki leginkább. A nép, a szerzetesek által termékenynyé varázsolt területeken biztos hazáraelve, állandó lakóhelyeket, községeket, utóbb városokat emelt. Közép- és Észak-Európa legtöbb városa így jött létre. Természetes, hogy e városok révén fejlődő társadalmi élet csakhamar meghozta áldásos gyümölcseit.

A városok lakóinak helyzete, kivált a fejlődő kereskedés útján, melynek a városok gócpontjaivá váltak, mindinkább javult. Anyagi helyzetök bizonyos mértékben függetlenséget, önállóságot biztosított nekik. Tekintélyük, műveltségük és előrehaladottságuk iránt való tekintetből, nőttön nőtt, olyannyira, hogy az eddig kiváltságoltaknak komolyan számot kellett vetniök ez újabb elemmel s annak bizonyos jogokat kényszerültek átengedni.

Igy született meg a »tiers etat«, a polgári rend, melynek fészket a város, előjogait a városnak engedett kiváltságok képezték.

Hazánkban a városok első nyomai, ép úgy mint másutt, a pogány műveltség emlékoszlopaival, a római gyarmatvárosok romjaival esnek össze. Kifejlettebb városi életre azonban, legkivált az északibb részekben, csak a tatárjárás után találmunk. Nemzeti királyaink bölcs politikája, népünknek a harc s háború tüzeiben megrikult sorait leginkább a műveltség magas fokán álló sváb és szász városok lakóival népesíté be. Bártfa, Lőcse, Eperjes, Szepesváralja, Besztercebánya, Nagybánya, Selmeczbánya, Sopron, Nagyszombat, Pozsony, Brassó, Szeben stb. ennek köszönik eredetüket. Innen magyarázható, hogy városaink egész az újabb időkig, sőt sok tekintetben most is, nem a magyar szellem géniuszának, hanem a német Gründlichkeit alkotó kezének jellegét viselik magukon. A bevándorlott elem magával hozta törvényeit, kiváltságait, erkölcsi és társadalmi szokásait is. Városaink német módra épültek, német módra voltak berendezve, német életmódot követtek. Ezen szokások különbözősége főleg két nagy csoportra osztá a német városokat: az észak-német és a dél-német csoportra. Mindkettőnek jobbra helyi érdekű szokásaiból önálló jogforrások, s ezekből önálló törvénykönyvek keletkeztek, melyeket amazoknál *Sachsenspiegel*-nek, emezeknél *Schwabenspiegel*-nek nevez ma is a jogtörténelem.

E kettőbe kell tehát gyakrabban bele pillantanunk, ha városainkkal megismerkedni akarunk, mert e kettő szerint szer-

vezkedtek nálunk a városok, módosultak a szokások, készültek a törvénykönyvek.

Természetes, hogy a szigorúan kifejtett kasztrendszer, mely kínai falakkal övezte körül minden kiváltságos osztály tagjait, a küzdelem, a hosszas törekvés által úgyszólván kierőszakolt polgári rend kebelében, sok oly jogszokást, oly modorosságot létesített, a mely a mai kor gyermekének ajkait önkénytelen is a mosoly derült virágaival hinti be. De kétségtelen, hogy mai városaink fejlettsége csak is ezen jogszokásoknak köszöni létét.

Épen azon zárkozottság, melyet a nehezen megnyert kiváltságok féltése igazol, magyarázza meg azon körülményt, hogy a XV - XVII. században könnyebb volt bármily más állásra szert tenni, mint valamely városban polgárjogot nyerni. De a város polgárai is több osztályba lőnek sorozva. Így Nagy-Szeben kilencz külön osztályt ismert. Az őslakók, a városalapítók unokái képezték a patriczius családokat; ezeknek fejei, a később kifejtett czéhrendszer mellett. *Rathsherrn* névvel bírtak, megkülönböztetésül a czéheknek a tanácsba bejutott tagjaitól, kik *Herren des Rathes*-eknek neveztettek. A város előbbkelői különben die *Ringbürger*, vagy *Bürger vom Range und Herkommen* czímmel bírtak.

A városok alapjellegét, de egyszersmind gyors emelkedésük egyik kulcsát, szigorú vallásosságuk képezte.

A *Pfarrherr*, plebanus, a város első polgára volt. Szavának súlya sok vitás dologban döntő szerepet játszott. A vallás ellen elkövetett bűnök a legszigorúbb beszámítás alá estek. Selmezbánya jegyzőkönyve szerint: a ki Istent, a Boldogságos Szűzet, a szenteket káromolja vagy a kereszténység szentségei felől gonoszúl beszél, az egyházi törvények alapján egymást követő 7 vasárnapon -- a körmenet előtt -- övig meztelenre vetkőzve, meztelán és hajadon fővel volt kénytelen körüljárni a templomot, miközben az arra kirendelt szolgák sűrűn vesszőzték őt. A hithagyás vízbefojtással büntettetett, a templomból való lopás büntetése pedig kerékbetörés volt. Bizonyos Jerschek nevű tolvajnál súlyosbító körülményül tudta be a bártfai tanács, hogy a »megváltóról« és a »Miatyánkról« fogalma sem volt s rövid úton felakasztották.

Az igazságszolgáltatás, sőt a pallos joga -- tudvalevőleg -- a városi tanács kezében volt összpontosúlva, mely hatalmának tudatában a hozzá intézett beadványokat ily rövid czímmel láthatta el: *Edle, Ehrenfeste, Nahmhafte, Ehrsamme, Vorsichtige und Wohlweise Herrn und Rath!*

Méltóságukat külső viselkedésükkel is összhangzatba kellett hozniok. Meg volt szabva, milyen ruhában járjanak, milyen

ceremoniákat kövessenek. Az az ellen vétőket birsággal sújtották. Spillenberger János löcsei tanácsos, mert a tanácsülésben mentében és *piros* csizmában jelent meg, 40 itcze borban marasztaltatott el.

A városi tanács, melynek feje a *Stadtrichter*, pennája a Stadtschreiber volt, komolyan vette feladatát. Itéleteiben szigorú, azok végrehajtásában kérlelhetetlen volt. Az igazolt bűn, tekintet nélkül a vádlott társadalmi állására, származására vagy vagyoni állapotára megtorlás nélkül soha sem maradt. A kegyelmet jelentő fehér zászlót nem ismerték. Összes engedékenységük abban állott, hogy a halálra ítélt delinquens, ha érte tekintélyes polgárok, kivált a papok közbenjártak, a legmegszégyenítőbb halálnemek, az akasztófa, a keréketörés vagy a máglya helyett, pallos által végeztetett ki.

Demkó könyve tiz fejezetben sorolja fel azon adatokat, melyeket a felső-vidéki városok jobbára rendezetlen levéltáraiból, nagy utánjárással és hangya szorgalommal kiböngészett, s melyek a középkori városok sajátságos hivatalos életére vetnek világot. Az egyházi és világi hatóságról, a közrendőrségről, a vásári és tűzrendőrségről, a polgár őrségről és a vele kapcsolatos védelmi rendszerről, a közegészségügyről, közerkölcsiségről s a városi büntető törvénykönyvekről írott fejezetekben érdekes adathalmazra lelünk.

A pedáns hivatalos élet aegise alatt fejlődött puritán életmódot, a családi élet egyes fázisait, a szórakoztatás eszközeit s a játékok, a nyilvános multságok, családi ünnepélyek sokféle változatait, a háztartás számos csinját-binját a XI—XIII. fejezetekben írja le Demkó. Ezen rész képezi, nézetem szerint, könyvének legérdekesebb, de egyuttal legerősebb oldalát is. A magyarországi családi élet és háztartás számos eddig ismeretlen vagy legalább érthetetlen részét világítja meg teljesen új adataival. Így, hogy egyebeket mellőzzünk, a *dolmányok* szabásáról szóló részben (257. l.), a löcsei városháza egy régi festménye alapján, igen plauzibilis magyarázattal szolgál.

Demkó könyve tehát — egészben véve — megbecsülhetetlen fontosságú kulturtörténelmünk szempontjából. Úgy vagyunk vele azonban mint a jó étellel. Evés közben jön meg étvágyunk. Sajnáljuk, hogy a könyv költségihijány miatt legalább is ötöd-részt o'y kicsinyre zsugorodott össze, mint a milyen a Demkó rendelkezésére állott adatok teljes közlése s azoknak *legalább részlegesen* feldolgozása mellett, lehetett volna.